

॥ समर्थ रामदासांचा दासबोध दशक १२ ॥

दशक बारावा । :। विवेकवैराग्य
समास पहिला । :। विमळ लक्षण
। । । । ॥ श्रीराम ॥
आधी प्रपंच करावा नेटका । मग घ्यावें परमार्थविवेका ।
येथें आळस करूं नका । विवेकी हो ॥ १ ॥
प्रपंच सांडून परमार्थ कराल । तेणें तुम्ही कष्टी व्हाल ।
प्रपंच परमार्थ चालवाल । तरी तुम्ही विवेकी ॥ २ ॥
प्रपंच सांडून परमार्थ केला । तरी अन्न मिळेना खायाला ।
मग तया करंढ्याला । परमार्थ कैंचा ॥ ३ ॥
परमार्थ सांडून प्रपंच करिसी । तरी तूं येमयातना भोगिसी ।
अंतीं परम कष्टी होसी । येमयातना भोगितां ॥ ४ ॥
साहेबकामास नाहीं गेला । गृहींच सुरवडोन बैसला ।
तरी साहेब कुटील तयाला । पाहाती लोक ॥ ५ ॥
तेव्हां महत्त्वचि गेलें । दुर्जनाचें हासें जालें ।
दुःख उदंड भोगिलें । आपुल्या जीवें ॥ ६ ॥
तैसेचि होणार अंतीं । म्हणोन भजावें भगवंतीं ।
परमार्थाची प्रचिती । रोकडी घ्यावी ॥ ७ ॥
संसारी असतां मुक्त । तोचि जाणावा संयुक्त ।
अखंड पाहे युक्तायुक्त । विचारणा हे ॥ ८ ॥
प्रपंची तो सावधान । तो परमार्थ करील जाण ।
प्रपंचीं जो अप्रमाण । तो परमार्थी खोटा ॥ ९ ॥
म्हणौन सावधपणें । प्रपंच परमार्थ चालवणें ।
ऐसें न करिता भोगणें । नाना दुःखें ॥ १० ॥
पर्णाळि पाहोन उचले । जीवसृष्टि विवेकें चाले ।
आणि पुरुष होऊन भ्रमले । यासी काय म्हणावें ॥ ११ ॥
म्हणौन असावी दीर्घ सूचना । अखंड करावी चाळणा ।
पुढील होणार अनुमाना । आणून सोडावें ॥ १२ ॥
सुखी असतो खर्दार । दुःखी होतो बेखबर ।
ऐसा हा लौकिक विचार । दिसतचि आहे ॥ १३ ॥
म्हणौन सर्वसावधान । धन्य तयाचें महिमान ।
जनीं राखे समाधान । तोचि येक ॥ १४ ॥
चाळणेचा आळस केला । तरी अवचिता पडेल घाला ।
ते वेळे सावरायाला । अवकाश कैंचा ॥ १५ ॥
म्हणौन दीर्घसूचनेचे लोक । त्यांचा पाहावा विवेक ।
लोकांकरिता लोक । शाहाणे होती ॥ १६ ॥
परी ते शाहाणे वोळखावे । गुणवंताचे गुण घ्यावे ।
अवगुण देखोन सांडावे । जनामधें ॥ १७ ॥

मनुष्य पारखूं राहेना । आणि कोणाचें मन तोडीना ।
मनुष्यमात्र अनुमाना । आणून पाहे ॥ १८ ॥
दिसे सकळांस सारिखा । पाहातां विवेकी नेटका ।
कामी निकामी लोकां । बरें पाहे ॥ १९ ॥
जाणोन पाहिजेत सर्व । हेंचि तयाचें अपूर्व ।
ज्याचे त्यापरी गौरव । राखों जाणे ॥ २० ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
विमळलक्षणनाम समास पहिला ॥

समास दुसरा । :। प्रत्ययनिरूपण
। । । । ॥ श्रीराम ॥
ऐका संसारासी आले हो । स्त्री पुरुष निस्पृह हो ।
सुचितपणें पाहो । अर्थांतर ॥ १ ॥
काये म्हणते वासना । काये कल्पिते कल्पना ।
अंतरीचे तरंग नाना । प्रकारें उठती ॥ २ ॥
बरें खावें बरें जेवावें । बरें ल्यावें बरें नेसावें ।
मनासारिखें असावें । सकळ कांहीं ॥ ३ ॥
ऐसें आहे मनोगत । तरी तें कांहींच न होत ।
बरें करितां अकस्मात । वाईट होतें ॥ ४ ॥
येक सुखी येक दुःखी । प्रत्यक्ष वर्ततें लोकीं ।
कष्टी होऊनियां सेखीं । प्रारब्धावरी घालिती ॥ ५ ॥
अचुक येत्न करवेना । म्हणौन केलें तें सजेना ।
आपला अवगुण जाणवेना । कांहीं केल्यां ॥ ६ ॥
जो आपला आपण नेणे । तो दुसऱ्याचें काये जाणे ।
न्याये सांडितां दैन्यवाणे । होती लोक ॥ ७ ॥
लोकांचे मनोगत कळेना । लोकांसारिखें वर्तवेना ।
मूर्खपणें लोकीं नाना । कळह उठती ॥ ८ ॥
मग ते कळो वाढती । परस्परें कष्टी होती ।
प्रेतन राहातां अंतीं । श्रमचि होयें ॥ ९ ॥
ऐसी नव्हे वर्तणुक । परिक्षावे नाना लोक ।
समजलें पाहिजे नेमक । ज्याचें त्यापरी ॥ १० ॥
शब्द परीक्षा अंतरपरीक्षा । कांहीं येक कळे दक्षा ।
मनोगत नतद्रक्षा । काय कळे ॥ ११ ॥
दुसऱ्यास शब्द ठेवणें । आपला कैपक्ष घेणें ।
पाहों जातां लौकिक लक्षणें । बहुतेक ऐसीं ॥ १२ ॥
लोकीं बरें म्हणायाकारणें । भल्यास लागतें सोसणें ।
न सोसितां भंडवाणें । सहजचि होये ॥ १३ ॥
आपणास जें मानेना । तेथें कदापि राहावेना ।
उरी तोडून जावेना । कोणीयेकें ॥ १४ ॥

बोलतो खरें चालतो खरें। त्यास मानिती लहानथोरें ।
 न्याये अन्याये परस्परें। सहजचि कळे ॥ १५ ॥
 लोकांस कळेना तंवरी। विवेकें क्षमा जो न करी ।
 तेणेंकरितां बराबरी। होत जाते ॥ १६ ॥
 जंवरी चंदन झिजेना। तंव तो सुगंध कळेना ।
 चंदन आणि वृक्ष नाना। सगट होती ॥ १७ ॥
 जंव उत्तम गुण न कळे। तों या जनास काये कळे ।
 उत्तम गुण देखतां निवळे। जगदांतर ॥ १८ ॥
 जगदांतर निवळत गेलें। जगदांतरी सख्य जालें ।
 मग जाणावें वोळले। विश्वजन ॥ १९ ॥
 जनींजनार्दन वोळला। तरी काये उणें तयाला ।
 राजी राखावें सकळांला। कठीण आहे ॥ २० ॥
 पेरिलें तें उगवतें। उसिणें द्यावें घ्यावें लागतें ।
 वर्म काढितां भंगतें। परांतर ॥ २१ ॥
 लोकीकीं बरेपण केलें। तेणें सौख्य वाढलें ।
 उत्तरासारिखें आलें। प्रत्योत्तर ॥ २२ ॥
 हें आवघें आपणांपासीं। येथें बोल नाही जनासी ।
 सिकवावें आपल्या मनासी। क्षणक्षणा ॥ २३ ॥
 खळ दुर्जन भेटला। क्षमेचा धीर बुडाला ।
 तरी मोनेंचि स्थळत्याग केला। पाहिजे साधकें ॥ २४ ॥
 लोक नाना परीक्षा जाणती। अंतरपरीक्षा नेणती ।
 तेणें प्राणी करंटे होती। सदेह नाही ॥ २५ ॥
 आपणास आहे मरण। म्हणौन राखावें बरेपण ।
 कठिण आहे लक्षण। विवेकाचें ॥ २६ ॥
 थोर लाहान समान। आपले पारिखे सकळ जन ।
 चढतें वाढतें सनेधान। करितां बरें ॥ २७ ॥
 बरें करितां बरें होतें। हें तों प्रत्ययास येतें ।
 आतां पुढें सांगावें तें। कोणास काये ॥ २८ ॥
 हरिकथानिरूपण। बरेपणें राजकारण ।
 प्रसंग पाहिल्याविण। सकळ खोटें ॥ २९ ॥
 विद्या उदंडचि सिकला। प्रसंगमान चुकतचि गेला ।
 तरी मग तये विद्येला। कोण पुसे ॥ ३० ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
 प्रत्ययनिरूपणनाम समास दुसरा ॥

समास तिसरा। :। भक्तनिरूपण

।।।। श्रीराम ॥

पृथ्वीमधें बहुत लोक। तेंहि पाहावा विवेक ।
 इहलोक आणि परलोक। बरा पाहावा ॥ १ ॥
 इहलोक साधायाकारणें। जाणत्याची संगती धरणें ।
 परलोक साधायाकारणें। सद्गुरु पाहिजे ॥ २ ॥
 सद्गुरुसी पाय पुसावें। हेंहि कळेना स्वभावे ।
 अनन्यभावे येकभावे। दोनी गोष्टी पुसाव्या ॥ ३ ॥
 दोनी गोष्टी त्या कोण। देव कोण आपण कोण ।

या गोष्टींचे विवरण। केलेचि करावें ॥ ४ ॥
 आधीं मुख्य देव तो कोण। मग आपण भक्त तो कोण ।
 पंचीकर्ण माहावाक्यविवरण। केलेचि करावें ॥ ५ ॥
 सकळ केलियाचें फळ। शाश्वत वोळखावें निश्चळ ।
 आपण कोण का केवळ। शोध घ्यावा ॥ ६ ॥
 सारासार विचार घेतां। पदास नाही शाश्वतता ।
 आधी कारण भगवंता। वोळखिलें पाहिजे ॥ ७ ॥
 निश्चळ चंचळ आणि जड। अवघा मायेचा पवाड ।
 यामधें वस्तु जाड। जाणार नाही ॥ ८ ॥
 तें परब्रह्म धुंडावें। विवेकें त्रैलोक्य हिंडावें ।
 माईक विचार खंडावें। परीक्षवंती ॥ ९ ॥
 खोटें सांडून खरें घ्यावें। परीक्षवंती परीक्षावें ।
 मायेचें अवघेचि जाणावें। रूप माईक ॥ १० ॥
 पंचभूतिक हे माया। माईक जाये विलया ।
 पिंडब्रह्मांड अष्टकाया। नसिवंत ॥ ११ ॥
 दिसेल तितुकें नासेल। उपजेल तितुकें मरेल ।
 रचेल तितुकें खचेल। रूप मायेचें ॥ १२ ॥
 वाढेल तितुकें मोडेल। येईल तितुलें जाईल ।
 भूतांस भूत खाईल। कल्पांतकाळीं ॥ १३ ॥
 देहधारक तितुके नासती। हे तों रोकडी प्रचिती ।
 मनुष्येविण उत्पत्ति। रेत कैचें ॥ १४ ॥
 अन्न नस्तां रेत कैचें। वोषधी नस्तां अन्न कैचें ।
 वोषधीस जिणें कैचें। पृथ्वी नस्तां ॥ १५ ॥
 आप नस्तां पृथ्वी नाही। तेज नस्तां आप नाही ।
 वायो नस्तां तेज नाही। ऐसें जाणावें ॥ १६ ॥
 अंतरात्मा नस्तां वायो कैचा। विकार नस्तां अंतरात्मा कैचा ।
 निर्विकारीं विकार कैचा। बरें पाहा ॥ १७ ॥
 पृथ्वी नाही आप नाही। तेज नाही वायो नाही ।
 अंतरात्मा विकार नाही। निर्विकारीं ॥ १८ ॥
 निर्विकार जें निर्गुण। तेचि शाश्वताची खूण ।
 अष्टधा प्रकृति संपूर्ण। नासिवंत ॥ १९ ॥
 नासिवंत समजोन पाहिलें। तों तें अस्तांचि नस्तें जालें ।
 सारासारें कळां आलें। समाधान ॥ २० ॥
 विवेकें पाहिला विचार। मनास आलें सारासार ।
 येणेंकरितां विचार। सद्दृढ जाला ॥ २१ ॥
 शाश्वत देव तो निर्गुण। ऐसीं अंतरीं बाणली खूण ।
 देव कळला मी कोण। कळलें पाहिजे ॥ २२ ॥
 मी कोण पाहिजे कळलें। देहतत्व तितुकें शोधिलें ।
 मनोवृत्तीचा ठाई आलें। मीतूपण ॥ २३ ॥
 सकळ देहाचा शोध घेतां। मीपण दिसेना पाहातां ।
 मीतूपण हें तत्वता। तत्वीं मावळलें ॥ २४ ॥
 दृश्य पदार्थचि वोसरे। तत्वे तत्व तेव्हां सरे ।
 मीतूपण हें कैचें उरे। तत्वता वस्तु ॥ २५ ॥

पंचीकर्ण तत्वविवर्ण। माहावाक्यं वस्तु आपण ।
 निसंगपणें निवेदन। केले पाहिजे ॥ २६ ॥
 देवाभक्तांचे मूळ। शोधून पाहातां सकळ ।
 उपाधिवेगला केवळ। निरोपाधी आत्मा ॥ २७ ॥
 मीपण तें बुडालें। विवेकें वेगळेपण गेलें ।
 निवृत्तिपदास प्राप्त जालें। उन्मनीपद ॥ २८ ॥
 विज्ञानीं राहिलें ज्ञान। ध्येये राहिलें ध्यान ।
 सकळ कांहीं कार्याकारण। पाहोन सांडिलें ॥ २९ ॥
 जन्ममरणाचें चुकलें। पाप अवघेंचि बुडालें ।
 येमयातनेचें जालें। निसंतान ॥ ३० ॥
 निबंद अवघाचि तुटला। विचारें मोक्ष प्राप्त जाला ।
 जन्म सार्थकचि वाटला। सकळ कांहीं ॥ ३१ ॥
 नाना किंत निवारले। धोके अवघेचि तुटले ।
 ज्ञानविवेकें पावन जालें। बहुत लोक ॥ ३२ ॥
 पतितपावनाचे दास। तेहि पावन करिती जगास ।
 ऐसी हे प्रचित मनास। बहुतांच्या आली ॥ ३३ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
 भक्तनिरूपणनाम समास तिसरा ॥

समास चौथा । : । विवेकवैराग्यनिरूपण

। । । । श्रीराम ॥
 महद्भाग्य हातासी आलें। परी भोगूं नाही जाणितलें ।
 तैसें वैराग्य उत्पन्न जालें। परी विवेक नाही ॥ १ ॥
 आदळतें आफळतें। कष्टी होतें दुःखी होतें ।
 ऐकतें देखते येतें। वैराग्य तेणें ॥ २ ॥
 नाना प्रपंचाच्या वोढी ॥ नाना संकटें सांकडीं ।
 संसार सांडुनी देशधडी। होये तेणें ॥ ३ ॥
 तो चिंतेपासून सुटला। पराधेनतेपासुनि पळाला ।
 दुःखत्यागें मोकळा जाला। रोगी जैसा ॥ ४ ॥
 परी तो होऊं नये मोकटाट। नष्ट भ्रष्ट आणि चाट ।
 सीमाच नाही सैराट। गुरूं जैसें ॥ ५ ॥
 विवेकेविण वैराग्ये केलें। तरी अविवेकें अनर्थीं घातलें ।
 अवघें वेर्थचि गेलें। दोहिकडे ॥ ६ ॥
 ना प्रपंच ना परमार्थ। अवघें जिणेंचि जालें वेर्थ ।
 अविवेकें अनर्थ। ऐसा केला ॥ ७ ॥
 कां वेर्थचि ज्ञान बडबडिला। परी वैराग्ययोग नाही घडला ।
 जैसा कारागृहीं अडकला। पुरुषार्थ सांगे ॥ ८ ॥
 वैराग्येविण ज्ञान। तो वेर्थचि साभिमान ।
 लोभदंभें घोळसून। कासाविस केला ॥ ९ ॥
 स्वान बांधलें तरी भुंके। तैसा स्वार्थमुळें थिकें
 पराधीक देखों न सके। साभिमानें ॥ १० ॥
 हें येकेविण येक। तेणें उगाच वाढे शोक ।
 आतां वैराग्य आणि विवेक। योग ऐका ॥ ११ ॥
 विवेकें अंतरी सुटला। वैराग्यें प्रपंच तुटला ।

अंतर्बाह्य मोकळा जाला। निःसंग योगी ॥ १२ ॥
 जैसें मुखें ज्ञान बोले। तैसीच सवें क्रिया चाले ।
 दीक्षा देखोनी चक्कित जाले। सुचिस्मंत ॥ १३ ॥
 आस्था नाही त्रिलोक्याची। स्थिती बाणली वैराग्याची ।
 येत्नविवेकधारणेची। सीमा नाही ॥ १४ ॥
 संगीत रसाळ हरिकीर्तन। तालबद्ध तानमान ।
 प्रेमळ आवडीचें भजन। अंतरापासुनी ॥ १५ ॥
 तत्काळचि सन्मार्ग लागे। ऐसा अंतरीं विवेक जागे ।
 वगवृत्त्व करितां न भंगे। साहित्य प्रत्ययाचें ॥ १६ ॥
 सन्मार्गें जगास मिळाला। म्हणिजे जगदीश वोळला ।
 प्रसंग पाहिजे कळला। कोणीयेक ॥ १७ ॥
 प्रखर वैराग्य उदासीन। प्रत्ययाचें ब्रह्मज्ञान ।
 स्नानसंध्या भगवद्भजन। पुण्यमार्ग ॥ १८ ॥
 विवेकवैराग्य तें ऐसें। नुस्तें वैराग्य हेंकाडपिसें ।
 शब्दज्ञान येळिलसें। आपणचि वाटे ॥ १९ ॥
 म्हणौन विवेक आणि वैराग्य। तेंचि जाणजे महद्भाग्य ।
 रामदास म्हणे योग्य। साधु जाणती ॥ २० ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
 विवेकवैराग्यनिरूपणनाम समास चौथा ॥

समास पांचवा । : । आत्मनिवेदन

। । । । श्रीराम ॥
 रेखेचें गुंडाळें केलें। मात्रुकाक्षरीं शब्द जाले ।
 शब्द मेळऊन चाले। श्लोक गद्य प्रबंद ॥ १ ॥
 वेदशास्त्रें पुराणें। नाना काव्यें निरूपणें ।
 ग्रंथभेद अनुवादणें। किती म्हणोनि ॥ २ ॥
 नाना ऋषी नाना मते। पाहों जातां असंख्यातें ।
 भाषा लिपी जेथ तेथे। काये उणें ॥ ३ ॥
 वर्ग ऋचा श्रुति स्मृति। अथे स्वर्ग स्तबक जाती ।
 प्रसंग मानें समास पोथी। बहुधा नामें ॥ ४ ॥
 नाना पदें नाना श्लोक। नाना बीर नाना कडक ।
 नाना साख्या दोहडे अनेक। नामाभिधानें ॥ ५ ॥
 डफगाणें माचिगाणें। दंडिगाणें कथागाणें ।
 नाना मानें नाना जसनें। नाना खेळ ॥ ६ ॥
 ध्वनि घोष नाद रेखा। चहुं वाचामध्यें देखा ।
 वाचारूपेंहि ऐका। नाना भेद ॥ ७ ॥
 उन्मेष परा ध्वनि पश्यति। नाद मध्यमा शब्द चौथी ।
 वैखरीपासून उमटती। नाना शब्दरत्नें ॥ ८ ॥
 अकार उकार मकार। अर्धमात्राचें अंतर ।
 औटमात्रा तदनंतर। बावन मात्रुका ॥ ९ ॥
 नाना भेद रागज्ञान। नृत्यभेद तानमान ।
 अर्थभेद तत्वज्ञान। विवंचना ॥ १० ॥
 तत्वांमध्ये मुख्य तत्व। तें जाणावें शुद्धसत्त्व ।
 अर्धमात्रा महत्त्व। मूळमाया ॥ ११ ॥

नाना तत्त्वे लाहानथोरे । मिळोन अष्टहि शरीरें ।
 अष्टधा प्रकृतीचें वारें । निघोन जातें ॥ १२ ॥
 वारें नस्तां जें गगन । तैसें परब्रह्म सघन ।
 अष्ट देहाचें निशंन । करून पाहावें ॥ १३ ॥
 ब्रह्मांडपिंडउभार । पिंडब्रह्मांडसंवहार ।
 दोहिवेगळें सारासार । विमळब्रह्म ॥ १४ ॥
 पदार्थ जड आत्मा चंचळ । विमळब्रह्म तें निश्चळ ।
 विवरोन विरे तत्काळ । तद्रूप होये ॥ १५ ॥
 पदार्थ मनें काया वाचा । मी हा अवघाचि देवाचा ।
 जड आत्मनिवेदनाचा । विचार ऐसा ॥ १६ ॥
 चंचळकर्ता तो जगदीश । प्राणीमात्र तो त्याचा अंश ।
 त्याचा तोचि आपणास । ठाव नाही ॥ १७ ॥
 चंचळ आत्मनिवेदन । याचें सांगितलें लक्षण ।
 कर्ता देव तो आपण । कोठेंचि नाही ॥ १८ ॥
 चंचळ चळे स्वप्नाकार । निश्चळ देव तो निराकार ।
 आत्मनिवेदनाचा प्रकार । जाणजे ऐसा ॥ १९ ॥
 ठावचि नाई चंचळाचा । तेथें आधीं आपण कैचा ।
 निश्चळ आत्मनिवेदनाचा । विवेक ऐसा ॥ २० ॥
 तिहिं प्रकारें आपण । नाहीं नाहीं दुजेपण ।
 आपण नस्तां मीपण । नाहीं च कोठें ॥ २१ ॥
 पाहातां पाहातां अनुमानलें । कळतां कळतां कळों आलें ।
 पाहातां अवघेंचि निवांत जालें । बोलणें आतां ॥ २२ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
 आत्मनिवेदननाम समास पांचवा ॥

समास सहावा । : । सृष्टिक्रमनिरूपण
 । । । ॥ श्रीराम ॥
 ब्रह्म निर्मळ निश्चळ । शाश्वत सार अमळ विमळ ।
 अवकाश घन पोकळ । गगनाऐसें ॥ १ ॥
 त्यास करणें ना धरणें । त्यास जन्म ना मरणें ।
 तेथें जाणणें ना नेणणें । सुन्यातीत ॥ २ ॥
 तें रचेना ना स्वचेना । तें होयेना ना जायेना ।
 मायातीत निरंजना पारचि नाहीं ॥ ३ ॥
 पुढें संकल्प उठिला । षडगुणेश्वर बोलिजे त्याला ।
 अर्धरारीनटेश्वराला । बोलिजेतें ॥ ४ ॥
 सर्वेश्वर सर्वज्ञ । साक्षी द्रष्टा ज्ञानघन ।
 परेश परमात्मा जगजीवन । मूळपुरुष ॥ ५ ॥
 ते मूळमाया बहुगुणी । अधोमुखें गुणक्षोभिणी ।
 गुणत्रये तिजपासून । निर्माण जाले ॥ ६ ॥
 पुढें विष्णु जाला निर्माण । जाणतीकळा सत्वगुण ।
 जो करिताहे पाळण । त्रैलोक्याचें ॥ ७ ॥
 पुढें जाणीवनेणीवमिश्रित । ब्रह्मा जाणावा नेमस्त ।
 त्याच्या गुणें उत्पत्ति होत । भुवनत्रै ॥ ८ ॥
 पुढें रुद्र तमोगुण । सकळ संव्हराचें कारण ।

सकळ कांहीं कर्तेपण । तेथेंचि आलें ॥ ९ ॥
 तेथून पुढें पंचभूतें । पावलीं पष्ट दशेतें ।
 अष्टधा प्रकृतीचें स्वरूप तें । मुळींच आहे ॥ १० ॥
 निश्चळीं जालें चळण । तेंचि वायोचें लक्षण ।
 पंचभूतें आणि त्रिगुण । सूक्ष्म अष्टधा ॥ ११ ॥
 आकाश म्हणिजे अंतरात्मा । प्रत्ययें पाहवा महिमा ।
 त्या आकाशापासून जन्मा । वायो आला ॥ १२ ॥
 त्या वायोच्या दोनी झुळुका । उष्ण सीतळ ऐका ।
 सीतळापासून तारा मयंका । जन्म जाला ॥ १३ ॥
 उष्णापासून रवि वन्ही । विद्युल्यता आदिकरुनि ।
 सीतळ उष्ण मिळोनि । तेज जाणावें ॥ १४ ॥
 त्या तेजापासून जालें आप । आप आळोन पृथ्वीचें रूप ।
 पुढें औषधी अमूप । निर्माण जाल्यां ॥ १५ ॥
 औषधीपासून नाना रस । नाना बीज अन्नरस ।
 चौय्यासि लक्ष योनीच वास । भूमंडळीं ॥ १६ ॥
 ऐसी जाली सृष्टीरचना । विचार आणिला पाहिजे मना ।
 प्रत्ययेंविण अनुमाना । पात्र होईजे ॥ १७ ॥
 ऐसा जाला आकार । येणेंचि न्यायें संव्हार ।
 सारासारविचार । यास बोलिजे ॥ १८ ॥
 जें जें जेथून निर्माण जालें । तें तें तेथेंचि निमालें ।
 येणेंचि न्यायें संव्हारलें । माहाप्रळई ॥ १९ ॥
 आद्य मध्य अवसान । जें शाश्वत निरंजन ।
 तेथें लावावें अनुसंधान । जाणते पुरुषीं ॥ २० ॥
 होत जाते नाना रचना । परी ते कांहींच तगेना ।
 सारासार विचारणा । याकारणें ॥ २१ ॥
 द्रष्टा साक्षी अंतरात्मा । सर्वत्र बोलती महिमा ।
 परी हे सर्वसाक्षिणी अवस्ता मां । प्रत्ययें पाहवी ॥ २२ ॥
 मुळापासून सेवटवरी । अवधी मायेची भरोवरी ।
 नाना विद्या कळाकुंसरी । तयेमधें ॥ २३ ॥
 जो उपाधीचा सेवट पावेल । त्यास भ्रम ऐसें वाटेल ।
 जो उपाधीमध्ये आडकेल । त्यास काढिता कवण ॥ २४ ॥
 विवेक प्रत्ययाचीं कामें । कैसीं घडतील अनुमानभ्रमें ।
 सारासारविचाराचेन संभ्रमें । पाविजे ब्रह्म ॥ २५ ॥
 ब्रह्मांडींचे माहाकारण । ते मुळमाया जाण ।
 अपूर्णास म्हणती ब्रह्म पूर्ण । विवेकहीन ॥ २६ ॥
 सृष्टीमधें बहुजन । येक भोगिती नृपासन ।
 येक विष्ठा टाकित्ती जाण । प्रत्येक्ष आतां ॥ २७ ॥
 ऐसे उदंड लोक असती । आपणास थोर म्हणती ।
 परी ते विवेकी जाणती । सकळ कांहीं ॥ २८ ॥
 ऐसा आहे समाचार । कारण पाहिजे विचार ।
 बहुतांच्या बोलें हा संसर । नासूं नये ॥ २९ ॥
 पुस्तकज्ञानें निश्चये धरणें । तरी गुरु कासया करणें ।
 याकारणें विवरणें । आपुल्या प्रत्ययें ॥ ३० ॥

जो बहुतांच्या बोलें लागला। तो नेमस्त जाणावा बुडाला ।
येक साहेब नस्तां कोणाला। मुश्यारा मगावा ॥ ३१ ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
सृष्टिक्रमनिरूपणनाम समास सहावा ॥

समास सातवा । : । विषयत्याग
। । । ॥ श्रीराम ॥
न्यायें निष्ठुर बोलणें। बहुतांस वाटे कंटाळवाणें ।
मळमळ करितां जेवणें। विहित नव्हे ॥ १ ॥
बहुतीं विषय निंदिले। आणि तेचि सेवित गेले ।
विषयत्यागें देह चाले। हें तों घडेना ॥ २ ॥
बोलणें येक चालणें येक। त्याचें नांव हीन विवेक ।
येणें करितां सकळ लोक। हांसों लागती ॥ ३ ॥
विषयत्यागेंविण तों कांहीं। परलोक तो प्राप्त नाही ।
ऐसें बोलणें ठाई ठाई। बरें पाहा ॥ ४ ॥
प्रपंची खाती जेविती। परमार्थी काये उपवास करिती ।
उभयता सारिखे दिसती। विषयाविषई ॥ ५ ॥
देह चालतां विषय त्यागी। ऐसा कोण आहे जर्गी ।
याचा निर्वाह मजलागीं। देवें निरोपावा ॥ ६ ॥
विषय अवघा त्यागावा। तरीच परमार्थ करावा ।
ऐसें पाहातां गोवा। दिसतो किं ॥ ७ ॥
ऐसा श्रोता अनुवादला। वक्ता उत्तर देता जाला ।
सावध होऊन मन घाला। येतद्विषई ॥ ८ ॥
वैरग्यें करावा त्याग। तरीच परमार्थयोग ।
प्रपंचत्यागें सर्व सांग। परमार्थ घडे ॥ ९ ॥
मागें ज्ञानी होऊन गेले। तेंहिं बहुत कष्ट केले ।
तरी मग विख्यात जाले। भूमंडळीं ॥ १० ॥
येर मत्सर करितांच गेलीं। अन्न अन्न म्हणतां मेलीं ।
कित्येक भ्रष्टलीं। पोटासाठीं ॥ ११ ॥
वैराग्य मुळींहून नाही। ज्ञान प्रत्ययाचें नाही ।
सुचि आचार तोहि नाही। भजन कैचें ॥ १२ ॥
ऐसे प्रकारीचे जन। आपणास म्हणती सज्जन ।
पाहों जातां अनुमान। अवघाच दिसे ॥ १३ ॥
जयास नाही अनुताप। हेंचि येक पूर्वपाप ।
क्षणक्षणा विक्षेप। पराधीकपणें ॥ १४ ॥
मज नाही तुज साजेना। हें तों अवघें ठाउकें आहे जना ।
खात्यास नखातें देखों सकेना। ऐसें आहे ॥ १५ ॥
भाग्यपुरुष थोर थोर। त्यास निंदिती डीवाळखोर ।
सावास देखतां चोर। चर्फडी जैसा ॥ १६ ॥
वैराग्यपरतें नाही भग्य। वैराग्य नाही तें अभाग्य ।
वैराग्य नस्तां योग्य। परमार्थ नव्हे ॥ १७ ॥
प्रत्ययेज्ञानी वीतरागी। विवेकबळें सकळ त्यागी ।
तो जाणीजे माहायोगी। ईश्वरी पुरुष ॥ १८ ॥
अष्टमा सिद्धीची उपेक्षा। करून घेतली योगदीक्षा ।

घरोघरीं मागे भिक्षा। माहादेव ॥ १९ ॥
ईश्वराची बराबरी। कैसा करील वेषधारी ।
म्हणोनियां सगट सरी। होत नाहीं ॥ २० ॥
उदास आणि विवेक। त्यास शोधिती सकळ लोक ।
जैसें लालची मूर्ख रंक। तें दैन्यवाणें ॥ २१ ॥
जे विचारापासून चेतले। जे आचारापासून भ्रष्टले ।
विवेक करूं विसरले। विषयलोभीं ॥ २२ ॥
भजन तरी आवडेना। पुरश्चर्ण कदापि घडेना ।
भल्यांस त्यांस पडेना। येतन्निमित्त ॥ २३ ॥
वैराग्यें करून भ्रष्टेना। ज्ञान भजन सांडिना ।
वित्पन्न आणि वाद घेना। ऐसा थोडा ॥ २४ ॥
कष्ट करितां सेत पिके। उंच वस्त तत्काळ विके ।
जाणत्या लोकांच्या कौतुके। उड्या पडती ॥ २५ ॥
येर ते अवघेचि मंदले। दुराशेनें खोटे जाले ।
कानकोंडें ज्ञान केलें। भ्रष्टाकारें ॥ २६ ॥
सबळ विषय त्यागणें। शुद्ध कार्याकारण घेणें ।
विषयत्यागाचीं लक्षणें। वोळखा ऐसीं ॥ २७ ॥
सकळ कांहीं कर्ता देव। नाहीं प्रकृतीचा ठाव ।
विवेकाचा अभिप्राव। विवेकी जाणती ॥ २८ ॥
शूरत्वविषई खडतर। त्यास मानिती लाहानथोर ।
कामगार आणि आंगचोर। येक कैसा ॥ २९ ॥
त्यागात्याग तार्किक जाणे। बोलाऐसें चालों जाणे ।
पिंडब्रह्मांड सकळ जाणे। येथायोग्य ॥ ३० ॥
ऐसा जो सर्वजाणता। उत्तमलक्षणी पुरुता ।
तयाचेनि सार्थकता। सहजचि होये ॥ ३१ ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
विषयत्यागनिरूपणनाम समास सातवा ॥

समास आठवा । : । काळरूपनिरूपण
। । । ॥ श्रीराम ॥
मूळमाया जगदेश्वर। पुढें अष्टधेचा विस्तार ।
सृष्टिक्रमें आकार। आकारला ॥ १ ॥
हें अवघेंच नस्तां निर्मळ। जैसें गगन अंतराळ ।
निराकारी काळवेळ। कांहींच नाही ॥ २ ॥
उपाधीचा विस्तार जाला। तेथें काळ दिसोन आला ।
येरवीं पाहातां काळाला। ठावचि नाही ॥ ३ ॥
येक चंचळ येक निश्चल। यावेगळा कोठें काळ ।
चंचळ आहे तावत्काळ। काळ म्हणावें ॥ ४ ॥
आकाश म्हणिजे अवकाश। अवकाश बोलिजे विलंबास ।
त्या विलंबरूप काळास। जाणोनि घ्यावें ॥ ५ ॥
सूर्याकरितां विलंब कळे। गणना सकळांची आकळे ।
पळापासून निवळे। युगपरियंत ॥ ६ ॥
पळ घटिका प्रहर दिवस। अहोरात्र पक्ष मास ।
शङ्कास वरि युगास। ठाव जाला ॥ ७ ॥

क्रेत त्रेत द्वापार कळी । संख्या चालिली भूमंडळी ।
 देवांची आयुष्ये आगळीं । शास्त्री निरोपिली ॥ ८ ॥
 ते देवत्रयाची खटपट । सूक्ष्मरूपे विलगट ।
 दंडक सांडितां चटपट । लोकांस होते ॥ ९ ॥
 मिश्रित त्रिगुण निवडेना । तेणें आद्यंत सृष्टिरचना ।
 कोण थोर कोण साना । कैसा म्हणावा ॥ १० ॥
 असो हीं जाणत्याचीं कामें । नेणता उगाच गुंते भ्रमें ।
 प्रत्यये जाणजाणों वमें । ठाई पाडावीं ॥ ११ ॥
 उत्पन्नकाळ सृष्टिकाळ । स्थितिकाळ संव्हारकाळ ।
 आद्यंत अवधा काळ । विलंबरूपी ॥ १२ ॥
 जें जें जये प्रसंगीं जालें । तेथें काळाचें नांव पडिलें ।
 बरें नसेल अनुमानलें । तरी पुढें ऐका ॥ १३ ॥
 प्रजन्यकाळ शीतकाळ । उष्णकाळ संतोषकाळ ।
 सुखदुःखआनंदकाळ । प्रत्यये येतो ॥ १४ ॥
 प्रातःकाळ माध्यानकाळ । सायंकाळ वसंतकाळ ।
 पर्वकाळ कठिणकाळ । जाणिजे लोकीं ॥ १५ ॥
 जन्मकाळ बाळत्वकाळ । तारुण्यकाळ वृधाप्यकाळ ।
 अंतकाळ विषमकाळ । वेळरूपे ॥ १६ ॥
 सुकाळ आणि दुष्काळ । प्रदोषकाळ पुण्यकाळ ।
 सकळ वेळा मिळोन काळ । तयास म्हणावें ॥ १७ ॥
 असतें येक वाटतें येक । त्याचें नांव हीन विवेक ।
 नाना प्रवृत्तीचे लोक । प्रवृत्ति जाणती ॥ १८ ॥
 प्रवृत्ति चाले अधोमुखें । निवृत्ति धावे ऊर्ध्वमुखें ।
 ऊर्ध्वमुखें नाना सुखें । विवेकी जाणती ॥ १९ ॥
 ब्रह्मांडरचना जेथून जाली । तेथें विवेकी दृष्टि घाली ।
 विवरतां विवरतां लाधली । पूर्वापर स्थिति ॥ २० ॥
 प्रपंची असोन परमार्थ पाहे । तोहि ये स्थितीतें लाहे ।
 प्रारब्धयोगें करून राहे । लोकांमधें ॥ २१ ॥
 सकळांचे येकचि मूळ । येक जाणते येक बाष्कळ ।
 विवेकें करून तत्काळ । परलोक साधावा ॥ २२ ॥
 तरीच जन्माचें सार्थक । भले पाहाती उभये लोक ।
 कारण मुळींचा विवेक । पाहिला पाहिजे ॥ २३ ॥
 विवेकहीन जे जन । ते जाणावे पशुसमान ।
 त्यांचे ऐकतां भाषण । परलोक कैंचा ॥ २४ ॥
 बरें आमचें काये गेलें । जें केलें तें फळास आलें ।
 पेरिलें तें उगवलें । भोगिती आतां ॥ २५ ॥
 पुढेंहि करी तो पावे । भक्तियोगें भगवंत फावे ।
 देव भक्त मिळतां दुणावें । समाधान ॥ २६ ॥
 कीर्ति करून नाहीं मेले । उगेच आले आणि गेले ।
 शाहाणे होऊन भुलले । काये सांगवें ॥ २७ ॥
 येथील येथें अवघेंचि राहातें । ऐसें प्रत्ययास हेतें ।
 कोण काये घेऊन जातें । सांगाना कां ॥ २८ ॥
 पदार्थी असावें उदास । विवेक पाहावा सावकास ।

येणेंकरितां जगदीश । अलभ्य लाभे ॥ २९ ॥
 जगदीशापरता लाभ नाहीं । कार्याकारण सर्व कांहीं ।
 संसार करित असतांहि । समाधान ॥ ३० ॥
 मागां होते जनकादिक । राज्य करितांहि अनेक ।
 तैसेचि आतां पुण्यश्लोक । कित्येक असती ॥ ३१ ॥
 राजा असतां मृत्यु आला । लक्ष कोटी कबुल जाला ।
 तरि सोडिना तयाला । मृत्यु कांहीं ॥ ३२ ॥
 ऐसें हें पराधेन जिणें । यामधें दुखणें बाहाणें ।
 नाना उद्वेग चिंता करणें । किती म्हणोनि ॥ ३३ ॥
 हाट भरला संसाराचा । नफा पाहावा देवाचा ।
 तरीच या कष्टाचा । परियाये होतो ॥ ३४ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
 काळरूपनिरूपणनाम समास आठवा ॥

समास नववा । : । यत्नशिकवण

। । । ॥ श्रीराम ॥

दुर्बल नाचारी वोडगस्त । आळसी खादाड रिणगस्त ।
 मूर्खपणें अवघें वेस्त । कांहींच नाहीं ॥ १ ॥
 खाया नाहीं जेवाया नाहीं । लेया नाहीं नेसाया नाहीं ।
 अंधराया नाहीं पांघराया नाहीं । कोपट नाहीं अभागी ॥ २ ॥
 सोएयेरे नाहीं धायेरे नाहीं । इष्ट नाहीं मित्र नाहीं ।
 पाहातां कोठें वोळखी नाहीं । आश्रयेविण परदेसी ॥ ३ ॥
 तेणें कैसें करावें । काये जीवेंसीं धरावें ।
 वाचावें किं मरावें । कोण्या प्रकारें ॥ ४ ॥
 ऐसें कोणीयेकें पुसिलें । कोणीयेकें उत्तर दिधलें ।
 श्रोतीं सावध ऐकिलें । पाहिजे आतां ॥ ५ ॥
 लाहान थोर काम कांहीं । केल्यावेगळें होत नाहीं ।
 करंत्या सावध पाहीं । सदेव होसी ॥ ६ ॥
 अंतरीं नाहीं सावधानता । येत्न ठाकेना पुरता ।
 सुखसंतोषाची वार्ता । तेथें कैंची ॥ ७ ॥
 म्हणोन आळस सोडावा । येत्न साक्षेपें जोडावा ।
 दुश्चितपणाचा मोडावा । धारा बळें ॥ ८ ॥
 प्रातःकाळीं उठत जावें । प्रातःस्मरामि करावें ।
 नित्य नेमें स्मरावें । पाठांतर ॥ ९ ॥
 मागील उजळणी पुढें पाठ । नेम धरावा निकट ।
 बाष्कळपणाची वटवट । करूंच नये ॥ १० ॥
 दिशेकडे दुरी जावें । सुचिस्मंत होऊन यावें ।
 येतां कांहीं तरी आणावें । रितें खोटें ॥ ११ ॥
 धूतवस्त्रें घालावीं पिळून । करावें चरणक्षाळण ।
 देवदर्शन देवार्चन । येथासांग ॥ १२ ॥
 कांहीं फळाहार घ्यावा । पुढें वेवसाये करावा ।
 लोक आपला परावा । म्हणत जावा ॥ १३ ॥
 सुंदर अक्षर ल्याहावें । पष्ट नेमस्त वाचावें ।
 विवरविवरों जाणावें । अर्थांतर ॥ १४ ॥

नेमस्त नेटकें पुसावें । विशद करून सांगावें ।
 प्रत्ययेविण बोलावें । तेंचि पाप ॥ १५ ॥
 सावधानता असावी । नीतिमर्याद राखावी ।
 जनास माने ऐसी करावी । क्रियासिद्धि ॥ १६ ॥
 आलियाचें समाधान । हरिकथा निरूपण ।
 सर्वदा प्रसंग पाहोन । वर्तत जावें ॥ १७ ॥
 ताळ धाटी मुद्रा शुद्ध । अर्थ प्रमये अन्वये शुद्ध ।
 गद्यपद्ये दृष्टांत शुद्ध । अन्वयाचे ॥ १८ ॥
 गाणें वाजवणें नाचणें । हस्तन्यास दाखवणें ।
 सभारंजकें वचनें । आडकथा छंदबंद ॥ १९ ॥
 बहुतांचें समाधान राखावें । बहुतांस मानेल तें बोलावें ।
 विलग पडों नेदावें । कथेमधें ॥ २० ॥
 लोकांस उदंड वाजी आणूं नये । लोकांचे उकलावें हृदये ।
 तरी मग स्वभावें होये । नामघोष ॥ २१ ॥
 भक्ति ज्ञान वैराग्य योग । नाना साधनाचे प्रयोग ।
 जेणें तुटे भवरोग । मननमात्रें ॥ २२ ॥
 जैसे बोलणें बोलावें । तैसेचि चालणें चालावें ।
 मग महंतलीळा स्वभावें । आंगी बाणे ॥ २३ ॥
 युक्तिवीण साजिरा योग । तो दुराशेचा रोग ।
 संगतीच्या लोकांचा भोग । उभा ठेला ॥ २४ ॥
 ऐसें न करावें सर्वथा । जनास पावऊं नये वेथा ।
 हृदई चिंतावें समर्थ । रघुनाथजीसी ॥ २५ ॥
 उदासवृत्तिस मानवे जन । विशेष कथानिरूपण ।
 रामकथा ब्रह्मांड भेदून । पैलाड न्यावी ॥ २६ ॥
 सांग महंती संगीत गाणें । तेथें वैभवास काय उणें ।
 नभामाजी तारांगणें । तैसे लोक ॥ २७ ॥
 आकलंबंद नाही जेथें । अवघेचि विशकळित तेथें ।
 येकें आकलेविण तें । काये आहे ॥ २८ ॥
 घालून अकलेचा पवाड । व्हावें ब्रह्मांडाहून जाड ।
 तेथें कैचें आणिले द्वाड । करंटपण ॥ २९ ॥
 येथें आशंका फिटली । बुद्धि येत्ली प्रवेशली ।
 कांहींयेक आशा वाढली । अंतःकर्णी ॥ ३० ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
 यत्नशिकवणनाम समास नववा ॥

समास दहावा । : । उत्तमपुरुषहिरूपण
 । । । । श्रीराम ॥
 आपण येथेष्ट जेवणें । उरलें तें अन्न वाटणें ।
 परंतु वाया दवडणें । हा धर्म नव्हे ॥ १ ॥
 तैसें ज्ञानें तृप्त व्हावें । तेंचि ज्ञान जनास सांगावें ।
 तरतेन बुडों नेदावें । बुडतयासी ॥ २ ॥
 उत्तम गुण स्वयें घ्यावे । ते बहुतांस सांगावे ।
 वर्तल्याविण बोलावे । ते शब्द मिथ्या ॥ ३ ॥
 स्नान संध्या देवार्चन । येकाग्र करावें जपध्यान ।

हरिकथा निरूपण । केलें पाहिजे ॥ ४ ॥
 शरीर परोपकारी लावावें । बहुतांच्या कार्यास यावें ।
 उणें पडों नेदावें । कोणियेकाचें ॥ ५ ॥
 आडले जाकसलें जाणावें । यथानशक्ति कामास यावें ।
 मृदवचनें बोलत जावें । कोणियेकासी ॥ ६ ॥
 दुसऱ्याच्या दुःखें दुःखवावें । परसंतोषें सुखी व्हावें ।
 प्राणीमात्रास मेळऊन घ्यावें । बऱ्या शब्दे ॥ ७ ॥
 बहुतांचे अन्याये क्षमावे । बहुतांचे कार्यभाग करावे ।
 आपल्यापरीस व्हावे । पारखे जन ॥ ८ ॥
 दुसऱ्याचें अंतरजाणावें । तदनुसारचि वर्तावें ।
 लोकांस परीक्षित जावें । नाना प्रकारें ॥ ९ ॥
 नेमकचि बोलावें । तत्काळचि प्रतिवचन द्यावें ।
 कदापी रागास न यावें । क्षमारूपें ॥ १० ॥
 आलस्य अवघाच दवडावा । येत्न उदंडचि करावा ।
 शब्दमत्सर न करावा । कोणियेकाचा ॥ ११ ॥
 उत्तम पदार्थ दुसऱ्यास द्यावा । शब्द निवडून बोलावा ।
 सावधपणें करीत जावा । संसार आपला ॥ १२ ॥
 मरणाचें स्मरण असावें । हरिभक्तीस सादर व्हावें ।
 मरोन कीर्तीस उरवावें । येणें प्रकारें ॥ १३ ॥
 नेमकपणें वर्तों लागला । तो बहुतांस कळों आला ।
 सर्व आर्जवी तयाला । काये उणें ॥ १४ ॥
 ऐसा उत्तम गुणी विशेष । तयास म्हणावें पुरुष ।
 जयाच्या भजनें जगदीश । तृप्त होये ॥ १५ ॥
 उदंड धिःकारून बोलती । तरी चळों नेदावी शांति ।
 दुर्जनास मिळोन जाती । धन्य ते साधु ॥ १६ ॥
 उत्तम गुणी श्रृंगारला । ज्ञानवैराग्यें शोभला ।
 तोची येक जाणावा भला । भूमंडळीं ॥ १७ ॥
 स्वयें आपण कष्टावें । बहुतांचें सोसित जावें ।
 झिजोन कीर्तीस उरवावें । नाना प्रकारें ॥ १८ ॥
 कीर्ती पाहों जातां सुख नाही । सुख पाहातां कीर्ती नाही ।
 विचारेविण कोठेंचि नाही । सामाधान ॥ १९ ॥
 परांतरास न लावावा ढका । कदापि पडों नेदावा चुका ।
 स्मासीळ तयाच्या तुका । हानी नाही ॥ २० ॥
 आपलें अथवा परावें । कार्य अवघेंच करावें ।
 प्रसंगीं कामास चुकवावें । हें विहित नव्हे ॥ २१ ॥
 बरें बोलतां सुख वाटतें । हें तों प्रत्यक्ष कळतें ।
 आत्मवत परावें तें । मानीत जावें ॥ २२ ॥
 कठिण शब्दे वाईट वाटतें । तें तों प्रत्ययास येतें ।
 तरी मग वाईट बोलावें तें । काये निमित्त्य ॥ २३ ॥
 आपणास चिमोट घेतला । तेणें कासाविस जाला ।
 आपणावरून दुसऱ्याला । राखत जावें ॥ २४ ॥
 जे दुसऱ्यास दुःख करी । ते अपवित्र वैखरी ।
 आपणास घात करी । कोणियेके प्रसंगीं ॥ २५ ॥

पेरिलें ते उगवतें । बोलण्यासारिखें उत्तर येतें ।
 तरी मग कर्कश बोलावें तें । काये निमित्त्य ॥ २६ ॥
 आपल्या पुरुषार्थवैभवं । बहुतांस सुखी करावें ।
 परंतु कष्टी करावें । हे राक्षेसी क्रिया ॥ २७ ॥
 दंभ दर्प अभिमान । क्रोध आणी कठिण वचन ।
 हें अज्ञानाचें लक्षण । भगवद्गीतेंत बोलिलें ॥ २८ ॥
 जो उत्तम गुणें शोभला । तोचि पुरुष माहा भला ।
 कित्येक लोक त्याला । शोधीत फिरती ॥ २९ ॥
 क्रियेविण शब्दज्ञान । तेंचि स्वानाचें वमन ।
 भले तेथें अवलोकन । कदापी न करिती ॥ ३० ॥
 मनापासून भक्ति करणें । उत्तम गुण अगत्य धरणें ।
 तया माहांपुरुषाकारणें । धुंडीत येती ॥ ३१ ॥
 ऐसा जो माहानुभाव । तेणें करावा समुदाव ।
 भक्तियोगें देवाधिदेव । आपुला करावा ॥ ३२ ॥
 आपण आवचितें मरोन जावें । मग भजन कोणें करावें ।
 याकारणें भजनास लावावे । बहुत लोक ॥ ३३ ॥
 आमची प्रतिज्ञा ऐसी । कांहीं न मागावें शिष्यासी ।
 आपणामागें जगदीशासी । भजत जावें ॥ ३४ ॥
 याकारणें समुदाव । जाला पाहिजे मोहोच्छ्राव ।
 हातोहातीं देवाधिदेव । वोळेसा करावा ॥ ३५ ॥
 आता समुदायाकारणें । पाहिजेती दोनी लक्षणें ।
 श्रोतीं येथे सावधपणें । मन घालावें ॥ ३६ ॥

जेणें बहुतांस घडे भक्ति । ते हे रोकडी प्रबोधशक्ति ।
 बहुतांचें मनोगत हातीं । घेतलें पाहिजे ॥ ३७ ॥
 मागा बोलिले उत्तम गुण । तयास मानिती प्रमाण ।
 प्रबोधशक्तीचें लक्षण । पुढें चाले ॥ ३८ ॥
 बोलण्यासारिखें चालणें । स्वयें करून बोलणें ।
 तयाचीं वचनें प्रमाणें । मानिती जनीं ॥ ३९ ॥
 जें जें जनास मानेना । तें तें जनहि मानीना ।
 आपण येकला जन नाना । सृष्टिमधें ॥ ४० ॥
 म्हणोन सांगाती असावे । मानत मानत शिकवावे ।
 हळु हळु सेवटा न्यावे । विवेकानें ॥ ४१ ॥
 परंतु हे विवेकाचीं कामें । विवेकी करील नेमें ।
 इतर ते बापुडे भ्रमें । भांडोंच लागले ॥ ४२ ॥
 बहुतांसीं भांडतां येकला । शैल्यावांचून पुरवला ।
 याकारणें बहुतांला । राजी राखावें ॥ ४३ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
 उत्तमपुरुषनिरूपणनाम समास दहावा ॥
 दशक बरावा समाप्त ॥

Encoded and proofread by Vishwas Bhide.